

4. Průměrné procento pracovní neschopnosti

Koncentrovaným výrazem počtu nových případů pracovní neschopnosti a délky jejich trvání v relaci k počtu nemocensky pojištěných a kalendářnímu fondu je průměrné procento pracovní neschopnosti. Vyjadřuje podíl celkové délky pracovní neschopnosti na kalendářním fondu času nemocensky pojištěných osob v daném období v procentech a propočte se takto: počet kalendářních dnů pracovní neschopnosti x 100 / (průměrný počet nemocensky pojištěných osob v daném období x počet kalendářních dnů daného období).

Jinak řečeno, tento ukazatel také vyjadřuje procento pojištěnců, kteří v průměru denně chybí na pracovištích z důvodu pracovní neschopnosti pro nemoc či úraz.

V návaznosti na pokles počtu nově hlášených případů pracovní neschopnosti na straně jedné a mírný růst její průměrné délky na straně druhé, průměrné procento pracovní neschopnosti dlouhodobě stagnovalo v rozmezí od 3,6 až téměř do 7 %. V roce 1970 dosahovalo úrovně 5,068 %, o deset let později 4,518 %, v roce 1990 už 4,801 %. V devadesátých letech stabilně a dynamicky rostlo (zejména z důvodu pracovní neschopnosti pro nemoc) a v roce 2003 dosáhlo svého maxima v úrovni 6,814 %. Po té nastal v jeho nepříznivém vývoji obrát a v průběhu osmi let, tj. do roku 2011 se snížilo až na 3,638 %.

Nejrychleji se snižovala pracovní neschopnost pro nemoc a úraz (od roku 2003 průměrně ročně o 7,6 %), pomaleji neschopnost z důvodu nepracovního úrazu (ročně o 3,8 %) a nejpomaleji neschopnost pro pracovní úraz (ročně o 3,3 %), u které bylo ke snižování zřejmě nejméně rezerv. Rychleji (ve všech třech složkách) klesala pracovní neschopnost mužů než žen. Průměrné procento pracovní neschopnosti žen tak bylo v roce 2011 téměř o pětinu vyšší než v případě mužů (v roce 2003 to bylo o necelých 18 %) – viz tab. č. 4.

Tabulka č. 4 Průměrné procento pracovní neschopnosti v letech 2003 – 2011

Ukazatel	2003			2007			2011			Průměrné roční tempo 2003 - 2011 v %		
	Celkem	Muži	Ženy	Celkem	Muži	Ženy	Celkem	Muži	Ženy	Celkem	Muži	Ženy
Průměrné procento pracovní neschopnosti	6,814	6,288	7,417	5,619	5,072	6,235	3,638	3,315	3,974	-7,6	-7,7	-7,5
v tom pro: nemoc	6,186	5,446	7,036	5,050	4,306	5,889	3,173	2,697	3,668	-8,0	-8,4	-7,8
pracovní úraz	0,222	0,315	0,116	0,215	0,301	0,117	0,169	0,236	0,098	-3,3	-3,6	-2,1
nepracovní úraz	0,405	0,527	0,265	0,354	0,465	0,229	0,296	0,382	0,208	-3,8	-3,9	-3,0

Významné odchylky průměrného procenta pracovní neschopnosti ukazuje odvětvové členění ekonomiky (údaje jsou za podniky s více než 25 zaměstnanci). Vysoce nad průměrem (3,638 %) byla v roce 2011 odvětví (popř. obory) výroby oděvů a činění a úprav usní (5,756 %), stavebnictví (4,717 %) a zemědělství lesnictví a rybářství (4,478 %). Na nejnižších příčkách žebříčku průměrného procenta pracovní neschopnosti byla naopak odvětví (obory) sféry služeb, jako jsou školství (2,431 %) a kulturní, zábavní a rekreační činnosti (3,081 %). Od roku 2003 nejvíce průměrné procento pracovní neschopnosti pokleslo ve výrobě textilií (a naopak nejméně ve výrobě motorových vozidel (viz tab. 6 v příloze).

Rozdíly v úrovni ve výši průměrného procenta pracovní neschopnosti posuzované z pohledu různých charakteristik (vlastnictví, velikost podniku, region) svědčí o tom, že úroveň pracovní neschopnosti není závislá pouze na objektivních zdravotních faktorech.

Jak ukazuje tab. č. 10 v příloze, až do roku 2007, kdy byla ještě data členěná dle sektorů k dispozici, dosahovalo průměrné procento pracovní neschopnosti nejvyšších hodnot v soukromém sektoru a v sektoru s rozhodujícím podílem zahraničního kapitálu (více než 6 %), naopak nejnižších

hodnot v souboru OSVČ a ve státním a veřejném sektoru (zhruba o 2 procentní body méně). Týká se to všech složek pracovní neschopnosti (nemoc, pracovní úrazy, ostatní úrazy) s jedinou výjimkou ostatních úrazů v souboru OSVČ, kterým odpovídá v rámci sledovaných sektorů nejvyšší průměrné procento pracovní neschopnosti. Není snadné říci, v čem spočívá důvod této odchylky.

Z pohledu velikosti podniku je patrná tendence zvyšování průměrného procenta s růstem velikosti podniku. Je to částečně způsobeno rozlišnou odvětvovou strukturou různých velikých podniků, ale zřejmě i skutečností, že náhrada za nepřítomné zaměstnance pro nemoc a úraz je v menších podnicích daleko nesnadnější než ve velkých.

Regionální úroveň pracovní neschopnosti je v zásadě dána odvětvovou strukturou ekonomiky a s ní související velikostní strukturou podniků. Nejvyšší průměrné procento pracovní neschopnosti bylo dosaženo ve Zlínském, Jihočeském a Moravskoslezském kraji, nejnižší naopak v Praze.

Jak je patrné, **průměrné procento pracovní neschopnosti ovlivňuje nepřímo úměrně rozsah využitelného fondu pracovní doby**. V zásadě tedy změna úrovně pracovní neschopnosti z 6,814 % v roce 2003 na 3,638 % v roce 2011 říká, že v tomto období se zvýšilo možné využití pracovní doby z 93,186 % na 96,362 % tj. téměř o 3,2 procentní body. Jinými slovy řečeno více než 96 % zaměstnanců či nemocensky pojištěných bylo (průměrně) v daném roce na svých pracovištích. Denní stavy práce neschopných se snížily z 302 tis. osob v roce 2003 na 153 tis. v roce 2011, tj. pokles o 49 %.

Jak je z předcházejícího zřejmé, stav a dynamika vývoje průměrného procenta pracovní neschopnosti jsou výslednicí mnoha příčin charakterizovaných zejména počtem nových případů pracovní neschopnosti a její průměrnou délkou. Jak počty pojištěných, tak zejména počty nově hlášených případů ve sledovaném období dynamicky klesaly. Tento příznivý vývoj ovlivnil změny průměrného procenta pracovní neschopnosti výrazněji než růst délky pracovní neschopnosti na jeden případ.

V hlubším strukturálním pohledu je pozoruhodné, že **v rámci celkové pracovní neschopnosti klesala váha neschopnosti pro nemoc (o 4%) a naopak rostl význam neschopnosti pro pracovní a nepracovní úraz (o 42% a 37%)**. Zdá se, že pracovní neschopnost pro nemoc lze z pohledu legislativních a pod. změn označit za „pružnější“.

Celkovou pracovní neschopnost lze rozdělit do dvou částí, na **pracovní neschopnost, která bezprostředně nesouvisí s výkonem pracovní činnosti** (obecnou či neprofesionální) a na **pracovní neschopnost přímo vyvolanou pracovní činností či zaměstnáním** (pro pracovní úraz, nemoc z povolání či ohrožení nemoci z povolání), **kterou lze nazvat pracovní neschopností profesionální**. S ohledem na skutečnost, že se značně snížil podíl pracovní neschopnosti pro nemoc na celkové (z 90,8 % na 87,2%), tak i přes růst podílu pracovní neschopnosti pro nepracovní úraz (5,9 % na 8,1 %), **váha profesionální pracovní neschopnosti vzrostla (z 3,3 % na 4,6 %)**. Nezměnil to ani příznivý byl vývoj počtu hlášených případů nemocí z povolání (1 266 v roce 2011 tj. pokles o 21 % proti roku 2003), majících v celkové pracovní neschopnosti nepatrný význam.

Příznivý byl také vývoj počtu smrtelných pracovních úrazů, snížil se ze 199 úrazů v roce 2003 na 125 v roce 2011 (o 37 %). Z odvětvového pohledu byly změny dosti proměnlivé, zatímco v dopravě se počet smrtelných úrazů v zásadě nezměnil, v zemědělství a lesnictví se snížil o 22 % a ve stavebnictví až o 47 %.

Sestupný vývoj průměrného procenta pracovní neschopnosti pro nemoc a úraz měl příznivý vliv na **čerpání fondu nemocenského pojištění**. Od zavedení úsporných opatření v roce 2004 byly v systému nemocenského pojištění příjmy vyšší než výdaje (do roku 2011 činil celkový přebytek téměř 46 mld. Kč.). Výjimkou byl pouze rok 2009, kdy v důsledku snížení pojistné sazby (i vlivem zhoršující se ekonomické situace) se v porovnání s rokem 2008 snížily příjmy z pojistného na polovinu. Naopak výdaje se (při uplatnění nových parametrů pro výpočet dávek) snížily jen o necelou pětinu. V roce 2010 se systém opět dostal do mírného přebytku příjmů nad výdaji a v roce 2011 byly příjmy z pojistného vyšší o 3,1 mld. Kč (o 15%) než výdaje. Bylo to způsobeno především tím, že zaměstnavatelé hradili svým zaměstnancům náhradu mzdy o jeden týden déle.